

Urmageriet i Bogense og Kerteminde

Af Jens Kongsted Lampe

Langt ind i 1800-årene blev forbruget af forarbejdede varer her i landet endnu for mange produkters vedkommende dækket ved selvforsyning, dvs. gennem befolkningens husflid, hvis produkter både fandt anvendelse i husholdningen og driften og i nogen grad afsattes som handelsvarer andetsteds.

Da ure blev et behov i sidste halvdel af 1700-årene, stod man imidlertid magtesløse. Her strakte hverken de teoretiske kundskaber eller fingerneheden til, så hvis man havde råd til det, måtte man henvende sig til urmageren, hvis virksomhed faktisk havde sine rødder i en videnskabelig og teknisk revolution, der begyndte i renæssancen og var nær forbundet med opdagelsen af den nye verden og opløsningen af den middelalderlige samfundsorden.

Både Bogense og Kerteminde havde o. 1750 under 1000 indbyggere og hørte til de mindste af Fyns otte købstæder, idet Odense trak størstedelen af handel og omsætning til sig og var kendt for at have dygtige håndværkere. Desuden lagde de bornholmske lertøjs- og klokkeskippere til i de to havnebyer for at sælge deres velrenommerede varer, som netop i sidste halvdel af 1700-årene var blevet både et behov og en mode. Under disse vanskelige vilkår måtte urmagerne virke, så derfor ser vi i begge byer eksempler på, at en urmager tager borgerskab – for nogle måneder efter at opsige det – antagelig for at søge »bedre græsgange«.

Det første ur i Bogense har antagelig været kirkeuret på Sct. Nikolaj. Hvornår det er opsat, og hvem der har fremstillet det, har ikke kunnet efterspores. Svenskerne hærgede Bogense nidkært og skånselsløst i 1658. Af byens 128 gårde og huse lå de 66 øde hen, og i mange år stagnerede Bogenses indbyggertal og erhvervsliv. I 1769 var der kun 435 indbyggere og endnu ingen urmagere i byen, men en halv snes år senere flyttede

Rasmus Jensen Dreier fra Esterbølle til Bogense. Han fremstillede gode 8-døgns standure med sekundviser og repetéranordning.¹ I 1850 var antallet af urmagere steget til tre. Bogense kom ud af stagnationen, da den fik en havn anlagt i årene 1827-44 (med udvidelser i 1874 og -94). Jernbaneforbindelse fik Bogense med Odense i 1882 og med Brenderup i 1911. I 1846 byggedes et råd- og domhus i Sct. Annagade, som i 1919-21 afløstes af et nyt i Østergade. Den statelige bygning, som også rummede ting- og domhus, politistation, museum og arkiv, fik naturligvis et stiligt tårn, fremstillet og opsat af tårnurfabrikant Julius Bertram-Larsen (1854-1935), København. I 1909 blev kirkeuret istandsat af en lokal urmager, nemlig Hans Jeppesen. Kirkeuret klæder det karakteristiske tårn med det høje, spåntækkede spir, der tjener som sømærke og er med til at give Bogense sin profil.

Kerteminde kirkes ur omtales første gang i kærnerregnskabet for 1609. Det holdt til 1694 uden væsentlige reparationer, men måtte så grundigt efterses og justeres. Efter en istandsættelse igen i 1766 blev et nyt tårn til kirken fremstillet i 1858 af Lars Jørgensen den Yngre (1800-79) i Horne for 600 rdlr.

Kertemindes første urmager var også organist. Han hed Niels Fischer og var meget habil og produktiv og har efterladt sig ure, som stadig tikker deres regelmæssige slag.

Vi har en poetisk efterklang af et stueur i Kerteminde, nemlig det, der stod i præstegården hos sognepræst Jens Paludan-Müller (1771-1845), siden stiftsprovst i Odense og til sidst biskop i Århus. Han blev som bekendt fader til digteren Frederik Paludan-Müller (1809-76), som bl.a. skrev den store roman på vers »Adam Homo«, i hvis 1. del, første sang, 13. vers vi læser linjerne: »På én gang stueurets klokke slår. Af hendes drømme slaget hende vækker...« Det er den unge præstekone, der har siddet ved Adams vugge og haft fromme drømme og ønsker for sin lille søn.

Urmageriets udvikling i de to købstæder, som stort set faldt sammen med en afgørende omlægning af landbrugsproduktionen og en begyndende industrialisering og arbejdsdeling efter midten af 1800-årene, førte til, at også urmageriet ændredes og håndværket gradvis blev omdannet til reparations- og servicevirksomhed samt handel med importerede ure. I mange tilfælde måtte urmagerne kombinere deres fag med beslægtede fag, f.eks. guldsmed, gørtler, instrumentmager, fotograf eller optiker.

Takket være denne nødvendige tilpasning og smidighed overlevede urmageriet. Der er i dag 3 urmagere i Bogense og 2 i Kerteminde.

En privatbane mellem Odense og Kerteminde, som blev åbnet 1900, havde både positiv og negativ virkning for urmagerne. De kunne nu hurtigt få leveret ure, værktøj og furniture fra grossisterne, ligesom de fik flere oplandskunder, men samtidig måtte de også erfare, at Odense tiltrak kunder fra Kerteminde, især når det gjaldt udvalgsvarer og langvarige forbrugsgoder.

Skal man forsøge generelt at karakterisere de ure, især standure, som mestrene i de to byer har efterladt, må det siges, at man tilsyneladende har savnet et rigt borgerskab at levere ure til. De fleste standure er ret spartansk udstyrede, og værkerne er fortrinsvis anbragt i malede fyrretræskasser. Med hensyn til at følge stiludviklingen har de to byers urmagere vist sig ret konservative, men som helhed har de vist pænt og solidt håndværksarbejde.

Mesterliste²

Mestrene er ordnet i kronologisk orden efter borgerskabsår. Forkortelser: f. = født, s.a. = søn af, g.m. = gift med, bsk. = borgerskab, ft. = folketælling. I øvrigt er benyttet almindelige forkortelser.

Bogense

DREIER, RASMUSJENSEN, f. 1735, død 18.3. 1800 i Bogense, g. i Ejlbj 4.1. 1767 m. Anne Elisabeth Nielsdatter Møller. Urm. i Nr. Esterbølle, Nr. Sandager sogn 1767-1779. Urm. i Bogense 1779-1800. Boede i Sct. Annegade 74.

SCHIORSE, FRIEDRICH AUGUST, f. 1740, g.l. g.m. Inger Kirstine Harboe, g.2.g.m. Anne Sophie Lacoppidan. Bsk. som urm. i Odense 10.8. 1774. Bsk, som urm. i Bogense 11.12.1804. I 1815 søgte han og fik bsk. som købmand og brændevinsbrænder, opsagt 23.4. 1840. Ses ikke død i Bogense.

VILMS (WILLUMSEN), Ernst Frederik, f. 16.4. 1767 i Vor Frue, Odense, død 7.7. 1834 i Bogense, s.a. mølle- og kroforpagter Berendt Willumsen

og hustru, g.l.g.m. Ane Kirstine Nielsdatter, g.2.g.m. Kirsten Christensdatter. Fhv. urm. i Assens. Bsk. som urm., guldsmed og gørdler i Bogense 4.10. 1805.

FRAUN, HEINRICH, f. 1780 på øen Før, Slesvig, død 22.3. 1839 i Haderslev, s.a. købmand Jacob Friedrich Fraun og Anna Kruse, g. 1812 m. Anna Rasmussen fra Sørslev. Fhv. urm. i Nyborg. Bsk. som urm. i Bogense 21.4. 1812. Rejste til Haderslev, hvor han fik bsk. 1813.

SCHOU, CHRISTIAN FREDERIK, f. 1793, ikke død i Bogense, g. i Bogense 24.6 1816 m. Anne Johanne Ahrensbach. Bsk. i Bogense 12.10. 1813 som urm. Bsk. som købmand og brændevinsbrænder 2.8. 1815, men opsagde bsk. og forlod byen.

BOOCK, PEDER NICOLAI, f. 1800, død 27.11.1835 i Bogense, Bsk. som urm. i Bogense 1.2.1825.

FISCHER, NIELS, f. 16.10. 1801 i Fraugde, død 10.6. 1879 i Kerteminde, s.a. degn, organist og urm. Søren Fischer og Anna Maria Christensdatter, g. 18.9. 1824 i Svendborg m. Gjertrud Sophie Møller Groth. Bsk. som urm. i Nyborg 21.2. 1821, i Bogense 3.5. 1840, i Kerteminde 1855. Standur af ham på Frilandsmuseet i Lyngby.

WILMS, BERNT, f. 1802 i Bogense, død 27.9. 1846 s.st., s.a. urm. Ernst Frederik Vilms og Ane Kirstine Nielsdatter, g. i Bogense 19.10. 1832 m. Caroline Frederikke Holst af Fåborg. Ses ikke at have fået bsk., men nævnes som urm. og guldsmed i Adelgade ved ft. 1840 og 1845.

LARSEN, LAURITS HENRIK, f. 17.3. 1802 i Bogense, død 1.12. 1855 s.st., s.a. købmand Jens Larsen og Anne Johanne Ahrensbach, g.m. Dorte Marie Duemann fra Viborg. Var garnisonsurm. i Rensborg 1828-34. Bsk. som urm. i Bogense 8.4. 1834. Boede i Adelgade 191.

KLOKKER, JOHAN HERMAN, f. 19.11. 1814 i Varde, død 7.3. 1897 i Bogense, s.a. skomagerm. Johannes Mathiesen Klokker og Karen Hansdatter, g. i Assens 27.6. 1847 m. Marie Cathrine Peo. Lært hos Henrik Peter Lyhne, Varde. Bsk. som urm. i Bogense 20.1. 1846 i Adelgade 64. Fl. i 1850 til Storestræde 94. Frst. som mesterstykke et 14-dages stueur. Fejrede sit 50-års jubilæum i Bogense.

BRØNDUM, LARS, f. 22.12. 1827 i Vor Frue, Ålborg, død 3.3. 1860 i Bogense, s.a. kommandérsergent Jacob Jensen Brøndum og Mette Marie Larsdatter. Bsk. som urm. i Bogense 4.12. 1855. Enken havde urmagerstv. Peter Puggaard som bestyrer 1860-62. Hun averterede ophørsudsalg den 2.4. 1860.

PUGGAARD, PEDER BERG, f. 29.4. 1834 i Varde, død 2.10. 1905 i Bogense, s.a. hjuler og karetmager Peder Puggaard og Birthe Marie Berg, g. i Bogense 17.11. 1863 m Anne Pouline Vedel. Bsk. som urm. i Bogense 26.6. 1862. Havde forretn. i Østergade 1862-75, fl. til Adelgade 11 i 1875. I 1894 fik Bogense telefoncentral plads i Puggaards hus, og han blev centralbestyrer.

ANDERSEN, JØRGEN, f. 23.8. 1846 i Bogense, s.a. daglejer Anders Mads Jørgensen og Maren Jensdatter, g. i Bogense 9.11. 1870 m. Johanne Marie Hansen. Bsk. som urm. og guldsmed i Bogense 1870.

RASMUSSEN, JOHAN, f. 13.9. 1841 i Bogense, død 25.4. 1921 s. st. s.a. købmand og brænderiejer Søren Christian Rasmussen og Anne Kirstine Thomsen, g. i Sct. Hans, Odense 31.10. 1884 m. Fritze Caroline Abildgaard (død 1918). Bsk. som urm. i Bogense 1883. Boede Østergade 6.

JEPPESEN, HANS, f. 1.2. 1855 i Jersore, Klinte sogn, død 15.10. 1920 i Bogense, s.a. husmand og smed Peter Jeppe Jensen og Anne Hansdatter, g. i Søndersø 28.4. 1879 m. Karen Kirstine Jensen. Urm. i Søndersø 1874-83. Bsk. som urm. i Bogense 30.6. 1883. Boede i Adelgade 86B.

JEPPESEN, RASMUS JEPHTA AXEL, f. 25.11. 1879 i Søndersø, s.a. foregående, g. 31.5. 1908 m. Johanne Øland. Forretn. etableret i Adelgade 69, Bogense 1908 og overtaget under adressen Adelgade 85 i 1918. Var både urm. og guldsmed.

FROST, AXEL EMIL, f. 24.11. 1901 i Vestervig, Thy, død 27.1. 1981 i Bogense, s.a. smedemester Peder Axel Frost og Jensine Christensen, g. 18.5. 1929 m. Agnes Jensen. Lært hos Ernst Jespersen i Thisted 1920-25, svend i Ålborg. Etableret forretn. i Bogense 1928 i Adelgade 86. Frost har fabrikeret over 15 tårnure og restaureret adskillige, bl.a. tårnurene på Amalienborg og flådestationen Holmen, tårnuret på Hindsgavl slot og herregården Ravnkilde ved Hobro. Desuden var han specialist i fremstil-

lingen af reservedelē til antikke standure. Sønnen, Peter Frost, blev optaget i forretn. 1968.

Kerteminde

FISCHER, NIELS PEDERSEN, f. 1718, begr. 22.7. 1789 i Kerteminde, g.l.g. i Skårup 16.11. 1770 m. Anne Andersdatter Walther, g.2.g.m. Frederikke Bernstdatter, g.3.g. m. Anne Trine Hansdatter. Ved ft. 1787 betegnes han som organist og urm. Havde virket i Kerteminde siden 18.1. 1748.

BONNESEN, BONNE MADSEN, døbt 6.11. 1766 i Kerteminde, død 5.1. 1843 s.st. s.a. smedemester Mads Bonnesen og Dorthe Øllegaard, g. i Kerteminde 1.11. 1796 m. Sophie Jensdatter. Bsk. som urm. og guldsmed i Kerteminde 5.11. 1796. Ved ft. 1801 boede han i Langegade. Standur af ham på Kerteminde Museum, dat. 1792. (Må ikke forveksles med en anden af samme navn.)

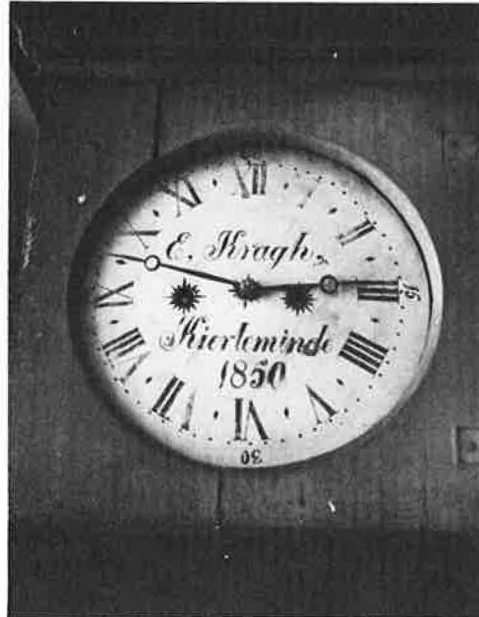
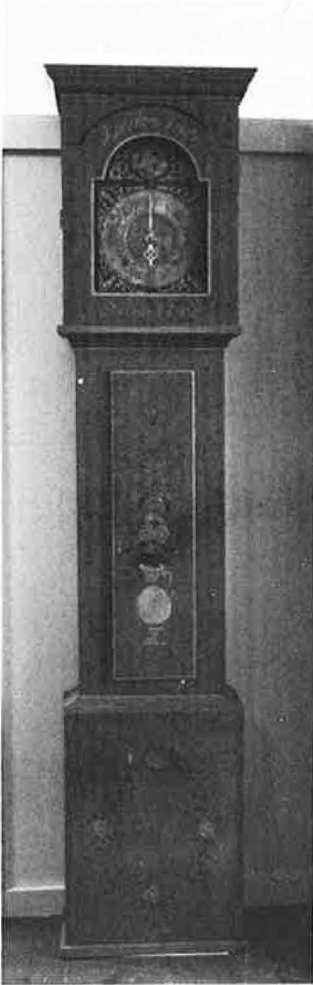
HJORTEBERG, CHRISTIAN, døbt 14.3. 1777 på Fyn, g. i Kerteminde 4.9. 1811 m. Mette Margrethe Friis. Bsk. som urm. i Kerteminde 10.6. 1811. Bsk. i Rudkøbing 1816. Opsagt 1844.

GAARDER, JENS OLSEN, f. i Oslo, Norge. Bsk. i Kerteminde som urm. 18.6. 1804.

JANTZEN, CORNELIUS GOTFRED, f. o. 1783 i København, død 3.5. 1860 i Kerteminde, g. i Kerteminde 5.6. 1818 m. Sidsel Rasmusdatter, som døde 1876. Bsk. som urm. i Kerteminde 30.6. 1817. Boede ved ft. 1850 i Langegade 45.

MORTENSEN, RASMUS, f. 1748 i København, død 11.7. 1820 i Kerteminde, g.m. Anne Kirstine Larsen, død 1837. Bsk. som urm. i Kerteminde 5.7. 1819, tillige detailhandler.

MORTENSEN, LARS, f. 28.9. 1802 i Sct. Hans, Odense, død 17.6. 1848 i Bindeballe, Randbøl sogn, Vejle amt, s.a. købmand og urm. Rasmus Mortensen og Anne Kirstine Larsen, g. i Kerteminde 13.1. 1838 m. Cathrine Marie Bom. Bsk. som urm., klokkestøber og mechanicus i Kerteminde 16.5. 1840. Støbte den mellemste klokke til kirken i Kerteminde. Rejste 1845 til Bindeballe, hvor han ved sin død var medgårdejer, mechanicus og urmager.

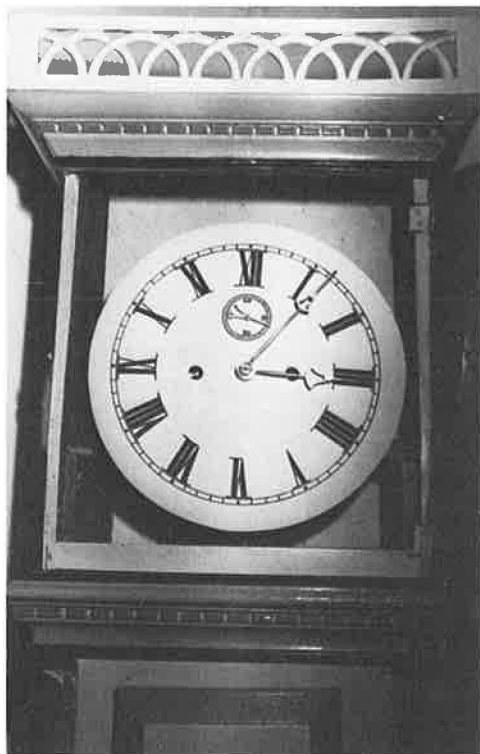

Urmager Edvard Kraghs svendestykke.

*Standur fremstillet af urmager Bonnesen,
Kerteminde 1792.*

JANTZEN, JOHAN HENRIK, f. 9.7. 1820 i Kerteminde, s.a. urm. Cornelius Jantzen og Sidsel Rasmusdatter, g. i Rolfsted 28.6. 1850. Bsk. som urm., metal- og klokkestøber i Kerteminde 12.3. 1847. Boede i Langegade 45. Fl. til Rolfsted 1850.

SCHOU, FREDERIK FERDINAND, f. 1820, g. i Ålborg 22.4. 1848. Bsk. som urm. i Hjørring 30.11. 1847. Bsk. som urm. i Kerteminde 1.11. 1852.

Urmager Edvard Kraghs mesterstykke.

KRAGH, EDVARD, f. 2.11. 1829 i Kerteminde, død 19.4. 1912 s.st. s.a. købmand Rasmus Olsen Kragh og Augusta Zwergius, g. i Kerteminde 5.12. 1856 m. Marie Cathrine Ovesen. Lært hos Gotfred Jantzen. Bsk. som urm. i Kerteminde 5.11. 1855.³

HØISHOLT, CAROLINE AUGUSTE ELISABETH MARIA, f. 6.4. 1837 i Brylle, d.a. degn og skolelærer Anders Jeppesen Høisholt og Frederikke Cathrine Adolphsen. Bsk. som urm. i Kerteminde 29.7. 1862, opsagt 4.5. 1864. Kertemindes første og hidtil eneste kvindelige urmager.

HARBOE, PHILIP NICOLAI, f. 6.1. 1807 i Vor Frue, Svendborg, død 13.1. 1891 i Kerteminde, s.a. toldbetjent Nicolai Harboe og Maren Nyborg, g. i Kerteminde 8.11. 1834 m. Kirstine Alberg. Lært i Svendborg. Bsk. som urm. og detaillist i Kerteminde 7.5. 1833. Ved ft. 1850 boede han i Lange-gade.

PETERSEN, ORLA, fødsel, fødested og dødssted ubekendt. Bsk. som urm. i Kerteminde 2.5. 1881, tillige bsk. som guldsmed i byen 20.5. 1889.

HANSEN, FREDERIK, f. 5.2. 1860 i Odense, s.a. skomager Hans Christian Frederik Hansen og Louise Føntz, g. i Kerteminde 17.10. 1891 m. Emma Jantzen. Lærling 1875, svend 1880. Etabl. som urm. i Kerteminde 1.5. 1892. Passede kirkeuret. Medl. af Kerteminde Haandværkerforenings bestyrelse i 12 år. Fik også bsk. som guldsmed og instrumentmager. Forretn. var grl. 1866 af urm. Chr. Ramussen, Odense, der lod sin filial i Kerteminde bestyre af H. Krog. 1869 overtog Hans Olsen forretn., og Frederik Hansen var bestyrer fra 1889-92.

OLSEN, HANS, f. 19.9. 1843 i Stignæs, Magleby sogn, Sjæll., død 17.2. 1889 i Kerteminde, s.a. husmand Ole Nielsen og Stine Johannesdatter, g.m. Laura Nielsen. Bestyrer af ovennævnte forretn. 1869-89.

OLSEN, ARNOLD, f. 2.8. 1883 i Kerteminde, s.a. ovenstående, g. 27.5. 1907 m. Marie Mogensen. Svend 1901, mester 1.5. 1907. Overtaget forretn. i Langegade 24 1913. Forretn. ophørt 1963.

JACOBSEN, HANS PETER, f. 10.1. 1894 i Vejle, s.a. missionær H.P. Jacobsen og Elisabeth Bertelsen, g. 7.3. 1919 m. Magda Bornhøft. Etabl. som urm. og guldsmed i Langegade 16, Kerteminde 1918. Fl. til Langegade 28 i 1919. Medl. af menighedsråd og best. for KFUM og Missionshuset.

Noter og henvisninger:

1. M.h.t. hvilke ure, de forskellige urmagere har fremstillet, henvises til L.P. Pedersen: »Fynske standure og deres mestre o. 1700 - o. 1850«, udgivet af Gerda Rost, bd. I og II, Odense, 1981-82.
2. Ved udarbejdelsen af mesterlisten er benyttet kirkebøger, folketællinger samt borger-skabsprotokoller fra landsarkivet i Odense.
3. Edvard Kragh var fader til Sophie Kragh (1871-1911), som under navneskjulet »Amanda« blev hovedpersonen i Anton Melbyes revyvisse: »Min Amanda var fra Kerteminde.« Søsteren Augusta Kragh, f. 1857 i Kerteminde, blev skuespillerinde.